

РЕЦЕНЗІЇ

**РОЗУМНІ МІСТА: ВІД КОРПОРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО КОЛЕКТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ Й РІВНОСТІ.**

Рецензія на книгу Джермен Галегуа. Розумні міста / пер. з англ. О. Стукало. Київ: ArtHuss, 2021. 192 с. Серія «Що варто знати про...». 192 с.

Д. М. Чорний

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
d.chornyi@karazin.ua; <https://orcid.org/0000-0001-9149-9203>

Книга Джермен Галегуа (Germaine Halegoua) «Розумні міста» (Smart Cities) видана в 2020 у видавництві Массачусетського Технологічного інституту, побачила світ 2021 р. в українському перекладі. Оперативній появі новітнього дослідження з жанру нон-фікшн американської авторки доволі значним накладом у 1000 примірників ми зобов'язані виняткової актуальності порушених проблем. Окремо маємо подякувати київському видавництву ArtHuss, заснованому 2016 р., яке послідовно і фахово реалізовує свої програмні цілі – легко розповідати про новітні явища в арт-сфері, стежити за світовими тенденціями розвитку культури.

Дж. Галегуа – асоційована професорка кафедри кіно та медіа студій університету Канзасу, доктор філософії з медіа та культурології. Її наукові інтереси зосереджені на стосунках між людьми, місцем та цифровими медіа, зокрема, баченні цифрових медіа державними чиновниками, містобудівниками та звичайними містянами, що часто суперечать один одному і стримують фактичне використання цифрових технологій. Галегуа є зною у науковому світі, зокрема, як авторка або співавторка кількох монографій та збірок, зокрема *From Social Butterfly to Engaged Citizen: Urban Informatics, Social Media, Ubiquitous Computing, and Mobile Technology to Support Citizen Engagement* (MIT Press, 2011), *Locating Emerging Media* (Routledge, 2016), *The Digital City* (2020). Своїми науковими здобутками вона ділиться із студентами, викладаючи курси з проблем взаємодії між цифровими медіа та суспільством, засобами масової інформації, простором та конкретними місцями. Цей досвід викладача, на наш погляд, добре відчувається зі сторінок даної книги.

Книга Галегуа «Розумні міста» чітко структурована. Вона складається з авторського переднього слова, п'яти розділів, а саме «Вступ до розумних міст», «Моделі розвитку розумних міст», «Технології розумних міст», «Роль і участь містян(ок)», «Майбутнє розумних міст». Крім того книга має словничок із тлумаченням 19 базових понять, примітки до кожного розділу та список рекомендованої літератури, поділений на літературу безпосередньо із зазначеної проблеми, тематичні джерела та веб-ресурси.

Джерельна база книги спирається на дослідження авторки, які розпочалися 2009 р. Галегуа використала значний масив публікацій із обраної теми, сучасні методи збору інформації шляхом інтерв'ювання, зокрема представників компаній Cisco і Google, борців за впровадження цифрових технологій в життя міст, противників цифрової інклюзивності, ініціаторів та організаторів громадських ініціатив. Також Галегуа відвідувала засідання міських рад, конференції та інші заходи, пов'язані із темою розумних міст (с. 9-10. – тут і далі у круглих дужках ми будемо посилатися на сторінки українського видання книги). В результаті її дослідження побудоване на матеріалах, що охоплюють 59 міст світу, безпосередньо згаданих на сторінках книги, а також 13 фламандських, 22 – японських та міст Південної Кореї.

Дослідниця так визначає мету своєї роботи – «ознайомити фахівців і нефахівців із риторикою та обіцянками корпоративних ідеологів, закласти ґрунт для їхньої інформованої

соціальної, політичної й етичної критики та показати альтернативні способи мислення про дані й інфотехнології в міському просторі» (с. 11).

Авторка послідовно використовуючи різні опції досліджує низку питань, а саме історію походження проблеми розумних міст (с. 22-30), взаємини таких міст із економічним розвитком відповідної країни та світу (с. 41-44), способи фінансування проектів розумних міст (с. 78-83), роль корпорацій в заснуванні та просуванні бренду «розумне місто», шляхи взаємодії органів міського самоврядування із корпораціями та містянами(ками), критерії визначення ефективності міста як розумного.

Галегуа зазначає, що планувальники, міські урядовці й представники громадськості завжди захоплювалися поєднанням міст і технологій. Точкою відліку в книзі обрано експозицію «Futurama» від General Motors для боротьби із транспортною перевантаженістю вулиць на Всесвітній виставці 1939 р. в Нью-Йорку (с. 22). Також акцентовано увагу на розробках американського інженера-комп'ютерника Джея Форрестера, спілкування якого із мером Бостона Джоном Коллінзом надихнуло до написання книги *Urban Dynamics*, виданої 1969 р. (с. 23), та яка вплинула на появу відеогри *SimCity*. Не ставлячи під сумнів знаковий характер наведених фактів, хочемо привернути увагу українських читачів до того, що подібні речі захоплювали уяву людей ще у ХІХ ст. Свідченням цього є роман Жуля Верна «Париж двадцятого століття», написаний 1863 р. і виданий вперше 1994 р. В романі видатного письменника-фантаста описаний Париж 1960-х рр., зокрема транспортні проблеми міста, цифровізація, поширення обміну інформацією в світових масштабах [1, с. 24-25, 56-57]. Символічно, що саме із 1960-х років, як видно зі сторінок книги Галегуа, проблеми розумних міст починають переходити в практичну площину (с. 23).

Авторка констатує, що поняття «розумне місто» залишається «туманним» (с. 15). Власне це збігається із баченням українськими дослідниками, які акцентують увагу на тому, що немає «чіткого визначення поняття «смарт сіті» [5, 115]. Зважаючи на це виглядає дуже слушним запропонований Галегуа цікавий історичний огляд появи та поширення поняття «смарт сіті». Вона розглядає існуючі відмінності у підході до даної дефініції в Європі та США (с. 19), еволюцію поглядів представників різних наук, зокрема соціологів, географів, істориків архітектури та технологій, фахівців з менеджменту та проектування, з розвитку взаємозв'язків міських просторів, програмного забезпечення й даних, представників великих корпорацій (с. 18-29). Вона зазначає, що «на практиці розумні міста визначають як території, де цифрові медіа стратегічно інтегровано в інфраструктуру і програмне забезпечення для збору, аналізу й поширення даних, які допомагають ухвалювати інформовані структурні рішення про міські середовища і види діяльності» (с. 21). Щоправда, в іншому місці книги (с. 18) та у словничку розумне місто авторка описує, послуговуючись словосполученням «агресивна імплементація» цифрових технологій та, водночас, визначаючи їх як перспективну «модель управління міським простором, коли агресивно впроваджені цифрові технології збирають цілий спектр даних про місто, які можна використати для ухвалення рішень щодо регулювання діяльності й надання послуг та впливу на поведінку містян(ок)» (с. 171). Оскільки термін «агресивний» в українських реаліях має відверто негативну конотацію, можливо, варто в даному випадку послуговуватись іншим терміном – «енергійний». Але за будь-яких варіантів визначення Галегуа близькі до тих, якими послуговуються фахівці з управління міськими просторами в Україні. Наприклад А.М. Піль, яка стверджує, що «поняття «розумне місто» поєднує в собі запровадження інноваційних технологій в комунальні служби міст для підвищення їхньої ефективності, а також прозорі взаємини між міською владою, бізнес-структурами та громадськістю [5, 115], або фахівці із статистики, наприклад, О.С. Корепанов, який запропонував до використання таку дефініцію поняття «розумне стале місто» – «це інноваційна система, яка використовує «відкриті» дані, ІКТ та інші високотехнологічні засоби для підвищення якості життя мешканців міста, конкурентоспроможності, ефективності роботи та міських послуг, одночасно забезпечуючи

його відповідність потребам нинішніх та майбутніх поколінь, зрахованням економічних, соціальних та екологічних аспектів» [3, с. 436].

Причини появи «розумних міст» Галегуа пов'язує в першу чергу із колосальними проривами у розвитку інноваційних технологій наприкінці ХХ ст. і можливостями їх використання для покращення міського простору, на що спрямували свої розробки великі корпорації Siemens, Cisco, IBM (с. 7-9, 33, 35-39). Для порівняння, українські автори розставляють акценти дещо інакше, стверджуючи, що головну роль відіграло прагнення міст впроваджувати технології смарт-сіті з метою створення комфортних умов для життя людей у великих і малих містах, більш раціонально використовувати ресурси з економічної та екологічної точок зору, поєднати усі напрями життєдіяльності міста в єдину ефективну систему [5, 115]. У працях вітчизняних науковців можна натрапити й на іншу думку: «поняття «розумні міста» та «розумна економіка» виникли тоді, коли у контексті зміни клімату та глобального економічного сповільнення загострились проблеми, що пов'язані з містами, їх запланованим та сталим розвитком, ефективним управлінням тощо» [3, с. 51]. Можливо, названі підходи до трактування витоків розумних міст обумовлюють той факт, що в Україні переважають розробки проблем «розумного міста» в першу чергу через пошук технологічних параметрів, сумісність використовуваних інформаційно-комп'ютерних технологій та програм для функціонування різних міських служб, визначення цифрових індикаторів ефективності розумних міст тощо [2; 4; 5, с. 115-116; 6; 7, с. 92].

Галегуа цілком слушно поділяє сучасні розумні міста світу на новостворені (с. 49-58) та переоснащені (с. 58-67). Проблеми, що породжуються в перших, розглянуто на прикладі південнокорейського Сонгдо, міст Індії (с. 9, 31, 51-52, 55-57, 60, 76, 113, 147). Проблеми других докладно розглянуто на прикладах Сантандеру (с. 61, 63), Ріо-де-Жанейро (с. 26-27, 60, 61, 63-64, 94, 149, 150), але найбільшу увагу приділено Нью-Йорку (с. 7, 22, 60, 61, 64, 86, 94, 103, 113, 116, 132, 134, 135, 145, 147) та Канзас-сіті (с. 9, 32, 76, 105, 106, 113, 123, 129, 130, 131). До речі, українські автори студіюють переважно європейські міста, докладно аналізують доробок віденських спеціалістів [2, с. 66-68; 4; 7, с. 90-91].

Галегуа приділила значну увагу соціальним проблемам, які породжені застосуванням інформаційних технологій в містах. Ці питання наскрізно проходять крізь текст і висвітлюються крізь призму становлення «соціального міста», використання хакатонів, віртуальних ігор, співвідношення креативної участі містян і поширення споживацьких сервісів в житті розумних міст (с. 67-75, 91, 120-120, 132-138 та ін.). Зокрема, вона показує, як і чому прагнення зробити всі складові частини міського простору й життя видимими, знаними і практично корисними породило суттєві застереження з боку міської громадськості. Перше з них стосується порушення питання приватності, що, на її думку, не можна не брати до уваги. Друге – стосується застосування зібраних даних. Так, вона наводить приклад Чикаго, яке між 2012 – 2017 рр. надало громадськості 600 інтерактивних масивів даних. За інформацією міської влади, досягнуто небачених успіхів в регуляції проблем громадського здоров'я, діяльності комунальних служб тощо. Але все це не змінило «загальне сприйняття чиказької міської адміністрації і поліції як корумпованих, бездіяльних і несправедливих органів» (с. 113). Третє – смарт-технології «гальмують процеси ухвалення рішень у звичайних людей на вулиці», роблять жителів міст «пасивними реципієнт(к)ами й постачальниками автоматизованих даних, які, своєю чергою, раціонально змінюють їхню поведінку», не передбачаючи можливості кооперації між людьми («порадитися з іншими») (с. 125).

На сторінках книги авторка наводить непоодинокі приклади того, як міські врядування формально залучають громадськість: «містян(ок) часто запрошують узяти участь у загальноміському плануванні за допомогою громадських зборів, зустрічей чи он-лайн-форумів. Проте нерідко всі ці нагоди долучитися суто номінальні, формальні й непродуктивні, та ще й випадають тільки обраним. Публічно визнаючи важливість людей у житті міста, посадовці не докладають суттєвих зусиль, щоб урахувати весь спектр думок

містян(ок) з приводу його розвитку» (с.127). Водночас вона піддає критиці підходи великих корпорацій до творення розумних міст, звертаючи увагу на те, що міста вони розглядають як території для споруд та інфраструктур (с. 120) або демонстраційні майданчики для імплементації й маркетингу новітніх технологій (с. 61).

Підсумовуючи сказане, ми можемо констатувати, що Галегуа повною мірою досягла поставленої мети, а видавництво – дало цінний матеріал українським урбаністам. По-перше, за рівнем структурованості матеріалу, наявністю висновків, списків літератури, словничка книжка може виконувати роль посібника для студентів, всіх, хто студіює урбаністику. По-друге, книга свідчить, що проблеми, з якими стикаються міста України в рамках впровадження цифрових технологій і досягнення критеріїв «розумного міста» дуже схожі, а іноді навіть тотожні тим проблемам, які існують по інших містах Європи, США та країн Азії. Тож, не варто зациклюватися на унікальності українського випадку, розглядати його виключно в контексті «пострадянського» або «постколоніального» вимірів. На наш погляд, найголовніший висновок Галегуа формулюється так: ми маємо «усвідомити, що самій лише технології не під силу докорінно трансформувати міське врядування чи покращити якість життя всіх без винятку містян(ок)» (с. 165). В першу чергу, зазначає авторка, підтримуючи думку К. Д'Ігнаціо і Л. Кляйн, «гуманітарні теорії й методи повинні спрямовувати практики збору, візуалізації і обробки даних на виявлення потенціалу для плюралізму в царині виробництва знань» (с. 160). В цілому Галегуа доволі обгрунтовано довела, що «дослідження інноваційних моделей партисипативного планування й удосконалених методів співпраці з незможними маргіналізованими спільнотами в галузі міського розвитку й інфраструктур пішло б на користь міському розвитку й урядуванню взагалі. Дослідникам і простим містян(к)ам теж потрібно далі шукати тактику змушувати владу розумно й справедливо користуватися інформацією, зібраною завдяки партисипативним цифровим ініціативам» (с. 169).

Література

1. Верн Ж. Париж двадцятого століття: роман. Пер. з фр. М. Абрамова. К.: Вид-во Жупанського, 2018. 248 с.
2. Галапуп Л.О. Формування механізму сталого розвитку міської транспортної системи на засадах концепції «розумного» міста. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 3 (20). С. 65-69.
3. Корепанов О.С. *Методологічні засади статистичного забезпечення управління розвитком «розумних» сталих міст в Україні*. Дис. ... д. екон. наук: 08.00.10 / Національна академія статистики, обліку та аудиту. К., 2018. 638 с.
4. Кунанець Н., Пасічник В., Химич Г. Досвід реалізації проектів класу «розумне місто» на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. №14. С. 17-37.
5. Пінь А.М. Концепція розумного міста в контексті розвитку інноваційного управління. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 4 (132). С. 114-118.
6. Позднякова А.М. Впровадження концепції розумних сталих міст в Україні: особливості та рекомендації. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2019. Вип. №2 (70). С. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-33>
7. Чукут С.А., Дмитренко В.І. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №13. С. 89-93.

References

1. Vern Zh. Paryzh dvadtsiatogo stolittia: roman. [Twentieth century Paris: novel] Per. z fr. M. Abramova. K.: Byd-vo Zhupanskoho, 2018. 248 s. (in Ukrainian).
2. Halapup L. Formuvannia mekhanizmu staloho rozvytku miskoi transportnoi systemy na zasadakh kontseptsii "rozumnoho mista" [Forming the mechanism of sustainable development of city transportation system on the basis of the concept of "smart" city]. *Eastern Europe: economy, business and management*. 2019. Vyp. 3(20). S. 65-69. (in Ukrainian).
3. Korepanov O.S. Metodolohichni zasady statystychnoho zabezpechennia upravlinnia rozvytkom "rozumnykh" stalykh mist v Ukraïni [Methodological Bases of Statistical Support for Management of «Smart» Sustainable Cities Development in Ukraine]. Thesis for an academic degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.10 «Statistics». National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv, 2018. 638 s. (in Ukrainian).
4. Kunanets N., Pasichnyk V., Khymych G. Dosvid realizatsii proektiv klacu "rozumne misto" na osnovi informatsiïnuh I telekomunikatsiïnykh tekhnolohii [Realization of projects of class is "clever city" on basis of information and telecommunication technologies]. *Bulletin of the Lviv State University of Life Safety*. 2016. №14. S. 17-37. (in Ukrainian).
5. Pin A. Kontseptsia rozumnoho mista v konteksti rozvytku innobatsiïnoho upravlinnia [Smart city concept within the context of the development of innovation management]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 2018. V. 4 (132). P. 114-118. (in Ukrainian).
6. Pozdniakova A. Vprovadzhennia kontseptsii rozumnykh stalykh mist v Ukraïni: osoblyvosti ta rekomendatsii [Smart sustainable city concept implementation in Ukraine: peculiarities and recommendations]. *Rozvytok produktyvnykh syl i rehionalna ekonomika*. 2019. Vyp. 2(70). S. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-33>. (in Ukrainian).
7. Chukut S., Dmytrenko V. Smart citi chy elektronne misto: suchasni pidkhody do rozuminnia vprovadzhennia e-uriaduvannia na mistsevomu rivni [Smart city or electronic city: modern approaches to the understanding of the implementation of e-governance at the local level]. *Investytsiï: praktyka ta dosvid*. 2016. 13. S. 89-93. (in Ukrainian).